

Вывады. ■ Кветка — орган размнажэння — відазменены, пакарочаны парастак, прызначаны для ўтварэння гамет (палавых клетак), апылення, апладнення, утварэння пладоў і насення. ■ У цэнтры кветкі знаходзіцца песцік (або песцікі), вакол — тычынкi, вакол тычынак — калякветнік. ■ Адны элементы кветкі выконваюць ахоўную і «рэкламную» ролю (чашачка і венчык), другія — забяспечваюць утварэнне гамет, іх зліццё, фарміраванне пладоў і насення.

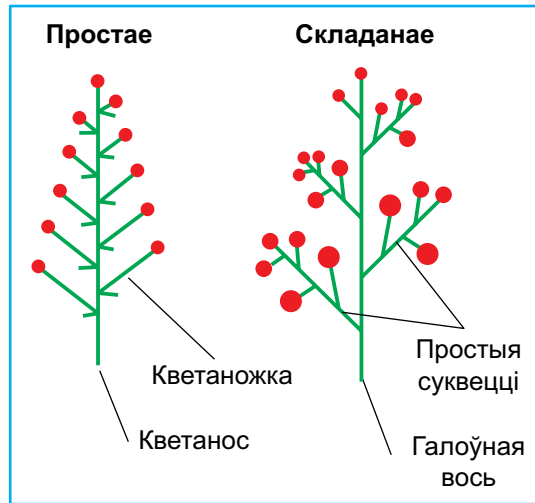
? **Праверым сябе.** 1. Чаму пакрытанасенныя расліны называюцца яшчэ кветкавымі? 2. Якія функцыі выконвае кожная з частак кветкі? Якія прыстасаванні да выканання гэтых функцый ёсць у кветкі? 3. На ваш погляд, які можа быць мінімальны набор частак кветкі. 4. Якую ролю выконваюць кветкі ў жыцці раслін? 5. У прыродзе існуюць расліны, якія маюць двухполыя кветкі. Ёсць віды раслін, у якіх утвараюцца мужчынскія і жаночыя кветкі, размешчаныя на адной або розных раслінах? А ці могуць быць расліны, на якіх утвараюцца толькі бясполыя кветкі? Адказ патлумачце.

? Дзядуля Каці купіў на выставе некалькі саджанцаў абляпіхі. Праз некалькі год саджанцы падраслі і на іх з'явіліся кветкі. Аднак доўгачаканых ягад было ні ў гэты год, ні ў наступны. Як вы лічыце чаму? Што не ўлічыў дзядуля Каці? Як вырашыць гэту праблему?

§ 33. Суквецці

Успомніце якія-небудзь квітнеючыя расліны. Вы звярталі ўвагу, колькі кветак на расліне і як яны размешчаны? Кветкі ўтвараюцца на канцах парасткаў або ў пазухах лістоў. На расліне кветкі могуць размяшчацца адзіночна (*цюльпан, півоня, ружа, вяргіні, нарцыс*). Аднак часта галінаванне парастка ў яго верхавінкавай частцы вядзе да таго, што на ім развіваецца не адна, а некалькі кветак (група). Пры гэтым размяшчаюцца кветкі ў пэўным парадку. Частка парастку, якая нясе групу кветак, называецца

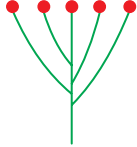

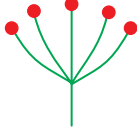

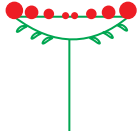

суквеццем. У залежнасці ад ступені разгалінаванасці суквецці падзяляюць на простыя і складаныя (мал. 165). У **простых** суквеццях на галоўнай восі (кветаносе) размешчаны адзінкавыя кветкі. **Складаныя** суквецці ўтвараюцца з простых суквеццяў, размешчаных на галоўнай восі. Разгледзім асноўныя тыпы простых суквеццяў (табл. 1).

Мал. 165. Схема будовы суквеццяў

Табліца 1. Асноўныя тыпы простых суквеццяў

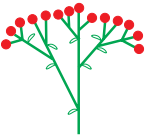

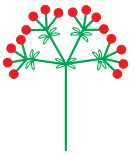

Суквецце	Схема суквецця	Прыклад расліны	Характарыстыка
Гронка		 Ландыш	Кветкі пры дапамозе кветаножак мацуюцца на восі ў чарговым парадку (<i>акацыя белая, чаромха, ландыш, стрэлкі звычайныя, лубін, баркун</i>)
Колас		 Трыпутнік	Сядзячыя кветкі (без кветаножак) размяшчаюцца на доўгай восі (<i>трыпутнік, ятрышнік</i>)
Пачатак		 Капытнік	Сядзячыя кветкі размешчаны на моцна патоўшчанай мясістай восі (<i>капытнік балотны, кала</i>)

Суквецце	Схема суквецця	Прыклад расліны	Характарыстыка
Шчыток		 Груша	Кветкі мацуюцца на восі ў чарговым парадку на кветаножках рознай даўжыні. Таму кветкі размяшчаюцца амаль у адной плоскасці (<i>груша</i>)
Парасонік		 Прымула	Кветаножкі аднолькавай даўжыні адыходзяць ад верхавіны скарачанага галоўнай восі, як быццам з адной кропкі (<i>вішня, прымула</i>)
Кошык		 Нівянік	Сядзячыя кветкі на патоўшчанай, сплюснутага конусападобнай галоўнай восі. Ніжня частка галоўнай восі пакрыта зялёнымі лісцікамі — абгорткай (<i>рамонак, нівянік, астра, сланечнік, дзьмухавец, падбел</i>)
Галоўка		 Канюшына	Кветкі на кароткіх кветаножках размешчаныя на скарачанага патоўшчанага восі (<i>канюшына</i>)

Суквецце — гэта частка парастка, якая нясе кветкі, размешчаныя ў пэўным парадку.

У многіх раслін фарміруюцца складаныя суквецці. У такіх суквеццях ад галоўнай восі (цветаноса) адыходзяць восі другога парадку (бакавыя), на якіх размешчаны кветкі (гл. мал. 165). Складаныя суквецці па агульным плане будовы падобныя да простых і носяць тыя ж назвы (табл. 2).

Табліца 2. Асноўныя тыпы складаных суквеццяў

Суквецце	Схема суквецця	Прыклад расліны	Характарыстыка
Складаная гронка		 Бэз	На кветаносе размешчаны простыя гронкі (<i>крынічнік, вінаград</i>). Складаную гронку з некалькімі парадкамі галінавання называюць мяцёлкай (<i>бэз</i>)
Складаны шчыток		 Бузіна	На агульным кветаносе размешчаны кветкі, сабраныя ў простыя суквецці з кветаножкамі рознай даўжыні, у выніку чаго кветкі размяшчаюцца ў адной плоскасці (<i>бузіна, каліна</i>)
Складаны парасонік		 Кроп	Складаецца з простых парасонікаў, размешчаных на агульным кветаносе (<i>баршчэўнік, морква, пятрушка, кроп</i>)
Складаны колас		 Жыта	На агульным кветаносе размешчаны простыя каласкі (<i>пшаніца, жыта, ячмень, пырнік</i>)

► Існуе шэраг больш складаных суквеццяў. Некаторыя з іх прадстаўляюць камбінацыю пералічаных у табліцы 2 суквеццяў. Напрыклад, у *вайчкоў паніклых* фарміруецца гронка з кошыкаў, у *сушаніцы лясной* — колас з кошыкаў, у *кываўніку* — шчыток з кошыкаў.

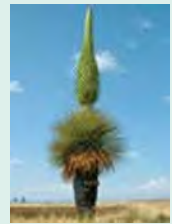
У чым жа заключана біялагічная роля суквеццяў? Вы ведаеце, што пчолы апыляюць кветкі многіх раслін. Як вы думаеце, якія кветкі для пчол больш прыметныя — адзіночныя або сабраныя ў суквецці? Безумоўна, дробныя кветкі ў групе больш прыметныя і насякомыя хутка іх знаходзяць. Акрамя таго, за адно наведванне насякомае апыляе вялікую колькасць кветак. А гэта азначае, што на расліне ўтвараецца вялікая колькасць пладоў і насення. Тым самым узрастаюць магчымасці раслін для распаўсюджвання і рассялення.

У ветраапыляльных раслін дробныя кветкі, сабраныя ў суквецці, лепш улоўліваюць пылок, які распаўсюджваецца ў паветры. Гэта павышае эфектыўнасць апылення.

Кветкі ў суквецці распускаюцца неадначасова. Таму, калі частка кветак і гіне пры позніх вясновых замаразках, то тыя, што яшчэ не распусціліся, захоўваюцца і забяспечваюць утварэнне насення.

У кветкаводстве многія суквецці цэняцца за дэкаратыўнасць (*гладыёлус, незабудка, касач, флэкс*).

Біяфакт. Самае вялікае суквецце ў паўднёваамерыканскай расліны *пуйі Раймондзі*. У даўжыню суквецце можа дасягаць 13 м, а яго сярэдні дыяметр каля 2,5 м. Цуд-суквецце складаецца з 7,5—11 тыс. маленькіх кветак. Гэта расліна ўпершыню была апісана натуралістам Антонія Раймондзі ў 1874 г. Па зразумелых прычынах (з-за велізарнага памеру) вучоны не змог атрымаць гербарны экзэмпляр «Каралевы Анд».

Вывады. ■ Для прываблівання большай колькасці насякомых і павышэння эфектыўнасці апылення ў многіх раслін кветкі сабраны ў суквецці. ■ Суквецце — гэта парастак або сістэма парасткаў, якія нясуць на сабе кветкі, размешчаныя ў пэўным парадку. ■ Суквецці бываюць простымі і складанымі.

Праверым сябе. 1. Па якіх прыметах вылучаюць асноўныя тыпы простых суквеццяў? **2.** Назавіце расліны, якія маюць суквецці колас, складаны колас. **3.** Выключыце лішныя з прыведзеных прыкладаў раслін на аснове іх суквеццяў: а) капуста, канюшына, ландыш, чаромха; б) календула, нівянік, дзьмухавец, прымула; в) вішня, морква, бэз, ячмень. **4.** Параўнайце суквецці гронку і колас, пачатак і колас, пачатак і галоўку. Назавіце рысы падабенства і адрозненні.

Карыстаючыся дадатковымі крыніцамі інфармацыі, прывядзіце па тры прыклады раслін вашай мясцовасці з простымі і складанымі суквеццямі.

§ 34. Апыленне ў кветкавых раслін

Усім вядома, што калі падчас цвіцення садоў ідуць дажджы, ураджаю не будзе. Чаму? Прычына простая — не было ўмоў для апылення, пчолы пад дажджом не лёталі. Утварэнню пладоў у кветкавых раслін папярэднічае апыленне — перанос пылковага зерня (пылку) з тычынак на рыльцы пясцікаў.

Навуковыя адкрыцці. Хрысціян Шпрэнгэль, рэктар гімназіі ў нямецкім горадзе Шпандау, кожную вольную хвіліну прысвячаў даследаванню жыцця раслін. Каля года ён назіраў у палях і на лугах за «жывымі зносінамі» кветак і насякомых і прыйшоў да высновы, што насякомыя пераносяць пылок і апыляюць расліны. У 1793 г. Шпрэнгэль выпусціў у свет кнігу «Адкрытая таямніца прыроды ў будове і апладненні кветак». Ён пераканаўча даказаў, што апыленне з'яўляецца абавязковым працэсам у размнажэнні раслін.

Спосабы апылення. Адрозніваюць **самаапыленне** і **перакрыжаванае апыленне**. Пры самаапыленні пылок з пыльнікаў трапляе на рыльца пясціка той жа кветкі (мал. 166). Самаапыленне часта адбываецца яшчэ ў закрытай кветцы — бутоне. Самаапыленне характэрна для *гароху*, *пшаніцы*, *рысу*, *фасолі*.

Мал. 166. Схема самаапылення